

Хърватската дискуссия за ГМО

По доклада Биоетиката в условията на посткомунизма – случаят с Хърватия 1

В своя доклад Анте Чович прави цялостна реконструкция и анализ на ситуацията в Хърватия с оглед на биоетиката в периода 1998 – 2004 г., окачествен като преход от конституционна хармония до институционален хаос. В теоретична рамка, конструирана около изясняването на понятието биоетична ситуация и (в условията на) посткомунистически хаос, Чович проследява стъпките предприети от Хърватската държава по посока приемането на Законопроект за забрана на генномодифицирани организми и производства. Последвалият провал на анти-ГМО политиката се извежда от една страна като резултат от неблагоприятна вътрешнополитическа среда, а от друга като следствие на външния натиск от страна на правителството на САЩ в защита на американските търговски интереси и индустрия.

Началото на биоетичката дискусия в Хърватия бележи симпозиумът „Предизвикателствата на биоетиката“, проведен от 30 август до 2 септември 1998 г. на о. Црес, организиран от Хърватското философско дружество в рамките на научнокултурното мероприятие „Дни на Фране Петрич“. Симпозиумът се отличава с рекордно участие и представителство на академичните среди, както и с широкия си тематичен обхват. Цреският симпозиум е отразен широко в медиите, благодарение на което проведената дискусия става достояние на обществеността.

С оглед на актуализирането на проблема за генното инженерство и прехраната, участниците в VII Международен симпозиум „Дни на Фране Петрич“ приемат специален документ – Апел за етическо и правно регулиране прилагането на генното инженерство при производството и разпространението на храни (4 септември 1998 г.). Постановените искания в Апела са:

- 1/ Основане на Биоетическо представителство към правителството на РХ, съставено от представители на науката и обществеността (като в състава не се допускат лица, включени в структури с интереси в производството и пласирането на ГМ продукти);
- 2/ Правна регулация и управленски контрол за забрана на вноса (или изрично обозначаване на тези продукти) и сеитбата, дори за експериментални цели, на генномодифицирани селскостопански произведения.

Още същата година на заседание от 27 ноември 1998 г. след дискусия за състоянието на селското стопанство на Република Хърватия, Горната камара² на Парламента приема исканията и излиза със заключение. Въз основа на това заключение с решение на правителството от 22 април 1999 г. се създава Биоетическо представителство, “което да следи проблемите с пласмента на пазара на произведения, които съдържат генномодифицирани организми”.

Постижения на Цреския симпозиум се изразяват според Чович от една страна в укрепване на публичния интерес и медийното внимание към проблема, и от друга в засилване на чувствителността на политическите структури спрямо биоетичките проблеми и активирането на държавните институции за тяхното решаване.

Хронологичното проследяване на хода на ключовите събития в Хърватската дискусия за ГМО след съставянето на Биоетичното представителство е необходимо с оглед на историята на биоетическата дискусия в Хърватия:

– Към 8 юли 1999 г. правителството приема ново решение за преименуване на представителството на Биоетично представителство за следене на генномодифицирани организми. Съществено изменение, което бележи и първият пробив (отвътре), е поставянето начело на представителството на личност, обслужваща диаметрално противоположни интереси (в несъответствие с т. 1 от приетия Апел). Паралелно с Биоетичното представителство функционира и параструктурен орган – „Представителство за следене на изследванията и развитието на свойствата на геннопроменени растения”, основан с решение на Министерство на селското стопанство и горите на 4 февруари 1999 г., изпълняващ задачата задкулисно одобряване на експериментална сеитба на ГМО (отново в разрез със заключението на Депутатския дом на Сабора).

– След проведени парламентарни избори (3 януари 2000 г.) и смяна на властта в рамките на новото държавното управление се създава Министерство за защита на околната среда и пространственото устройство, което работи в полза на засилването на биоетическата чувствителност в обществото.

– На 11 май 2000 г. за трети път правителството взема решение за сформирание на Биоетическо представителство. Прието е поставеното в Апела искане в състава да бъдат включени и представители на „обществения живот” в лицето на пет неправителствени организации, а броят на членовете е увеличен от 16 на 25 души.

– На кръгла маса „Какво трябва да прави Хърватия по отношение на генномодифицираните храни” (26 април 2001 г.) се приема предложение Република Хърватия да се обяви за страна без генномодифицирани организми (GMO free country) – позиция, обединяваща в себе си биоетичен императив, стопанска програма и туристически девиз.

– В рамките на туристически сезон 2001 г. се провежда Промовираща кампания „Croatia – GMO free country” с подкрепата на Министерство за защита на околната среда (в сътрудничество с шест други министерства), екологично сдружение „Зелена Хърватия”, неправителствени организации и обществеността.

– През юни 2001 г. позовавайки се на заключението на хърватския парламент от 27 ноември 1998 г., четири министерства внасят решение за процедура по приемане Законопроект за забрана на генномодифицираните организми. Основната цел на предложения закон е временна отмяна на вноса на ГМО и производства до създаването на специални регулиращи закони.

– На заседание, проведено на 3 юли 2001 г., Биоетичното представителство подкрепя законопроекта, както и предложението той да бъде приет по бързата процедура. Това е и последният акт на Биоетичното представителство. По-натъжната работа на единствената биоетична инстанция на държавно ниво на практика е прекратена – заседания не се свикват, въпреки че органът продължава да съществува.

Обратът в ситуацията настъпва с външната намеса на американското правителство, което противодейства на хърватската анти-ГМО политика – политика, постигната с изключителна висока степен на национален консенсус. Американската реакция (под формата на своеобразна „инвазия“) се изразява в:

- Застрашителни публични изяви на американски дипломати;
- Заплахи за противомерки чрез WTO³ (в писмо до министъра на околната среда и пространственото устройство от 28 ноември 2001 г.);
- Пропаганда за положително отношение към ГМО от страна на американски учени;
- „Привикване“ на представители на хърватските медии в американското посолство на среща (press briefing) на 10 януари 2002 г., свикана (не случайно) ден преди организираната от „Зелена акция“ публична лекция за лошия опит с ГМО на северноамерикански фермери;
- Натиск върху неправителствения сектор (прекръпяване финансовата помощ за екологичната организация „Зелена акция“ – в отговор на водената от нея анти-ГМО кампания).

– С решение от 17 октомври 2002 г., правителството задължава Министерството за защита на околната среда и пространственото устройство „да включи в законопроекта за защита на природата разпоредби, които се отнасят до презграничното пренасяне, ограничена употреба, превозването, преднамереното въвеждане в околната среда на генномодифицирани организми или изнасяне на такива произведения на пазара“.

– В същия ден Американското посолство в Загреб организира кръгла маса на тема „Биотехнология и храна“.

– На 25 септември 2003 г. хърватският Сабор приема Закон за защита на природата. Неговата основна цел е да уреди „системата на защитата и цялостното съхранение на природата и нейните ценности“ (чл.1). Този закон допуска въвеждането на ГМО в околната среда.

Разглежданите събития от изготвянето на Апела до неуспеха за институционална подкрепа на идейните му проекти, дават възможност на Чович да проследи основните елементи, конституиращи биоетическата ситуация в определени политически, обществени и културни рамки:

– биоетическа рационалност – биоетиката като интердисциплинарна академична област;

– биоетическа чувствителност – биоетиката като обществено движение и духовна нагласа;

– биоетическа институционализация – нормативно равнище (закони, разпоредби, управленски актове, декларации, конвенции и др).

– организационно равнище (Биоетично представителство, изследователски и образователни институции, изследователски проекти и образователни програми, научни и професионални срещи, граждански сдружения и др).

От отключването на биоетичната ситуация в хоризонта на актуална политическа среда, категоризирана от проф. Чович като посткомунистическа, следват изводи, както от регионален характер (по отношение на други държави, които подлежат на тази категоризация), така и от световен, доколкото в наблюдаваните събития (и прилежащите изводи) се отчита една глобална тенденция за упражняване на натиск и налагане на компроментирани от пазарната логика светогледни перспективи.

В изводите си Чович е категоричен, че хаосът в посткомунистическия период в Хърватия е основен фактор за дестабилизацията по пътя към благополучната биоетична институционализация. С влязлото в сила решение на правителството за вноса и производството на генномодифицирани продукти на територията на Хърватия, природата е сведена до „търговска категория”, естествената среда е изложена на рискове от неповратим характер, а по-горе описаните действия на биоетичното представителство – обезсмислени.

Предприетата стъпка от страна на Хърватската държава да обяви Хърватия за страна без ГМО може да се тълкува като акт на една опозиционно изграждана идентичност в сянката на застрашителните глобалистични тенденции. С действията си правителството на САЩ, застъпващо партикуларния си интерес, погазва според Чович политическия суверенитет на Хърватия, прави опит да манипулира общественото съзнание и експлоатира биологичното разнообразие на страната. Настъпателната реакция на могъщите глобалистични центрове цели предотвратяване на разпознатата опасност за локално пробуждане на инициативи за институционализиране на „неудобни” биоетични казуси в законодателствата на други посткомунистически държави (държави в преход) по примера на Хърватия.

С Лошинската декларация за биотичен суверинитет⁴ приключва основна глава от историята на биоетическата дискусия в страната. Декларацията, представя пряката интелектуална реакция срещу установеното положение и поставя следните искания:

1/ в Закона за защита на природата да отпаднат всички разпоредби, които се отнасят до ограничената употреба на ГМО и до пускане на ГМО в околната среда;

2/ в отношението към природата и цялостната проблематика за живота да се прилага биоетичен подход, като в тази област отново да се формират биоетични представителства в съответствие с основни биоетични принципи;

3/ Хърватия да се противопостави на международния натиск като защити биотичния суверенитет, като при това потърси съюзници в международната общност и в кръговете на гражданското общество, и задейства инициатива за въвеждане на принципи и институти за биотичен суверенитет от международно-правен порядък.

Материалът е подготвен от Лена Тодорова

Бележки

1. Доклад, изнесен на международната конференция “Bioethik in Süd – und Südosteuropa. Chancen einer integrativen ethischen Reflexion vor dem Hintergrund

intrakultureller Differenzen in Europa”, проведена 1 – 3 октомври 2004 г. в Интеруниверситетския център (IUC) в Дубровник. Публикуван е в: Чович, А., Етика и Биоетика, Агенция ЕВРОПРЕС, 2008, с. 105–124.

2. Депутатския дом на Хърватския държавен Сабор